

Opetus- ja kulttuuriministeri
Sanni Grahn-Laasonen

OPIKELIJOIDEN SOVELTUVUUDEN VARMISTAMINEN AMMATILLISEN KOULUTUKSEN SORA-TUTKINNOISSA

Arvoisa ministeri,

Me allekirjoittaneet järjestöt esitämme, että ammatillisen koulutuksen reformin ja sote-uudistuksen yhteydessä säädetään SORA-opintoihin pakolliset soveltuvuskokeet. On tärkeää, että SORA-ammatteihin hakeutuvien soveltuvuus alalle arvioidaan jo ennen opintojen alkamista.

Esitämme, että Opetushallitus vastaisi uusien, näyttöön perustuvien, nykyteknologiaa hyödyntävien soveltuvuustestien kehittämisestä. Soveltuvuuden testausmenetelmiä kehitettäisiin koulutuksen järjestäjien, opettajien, testauksen ammattilaisten ja työelämän välisenä yhteistyönä.

Soveltuvuskokeiden ongelmana ovat olleet vaihtelevat käytännöt ja menetelmät, mikä on asettanut hakijat eriarvoiseen asemaan. Myös kokeista aiheutuvia korkeita kustannuksia on haluttu karsia. Soveltuvuskokeista luopuminen ei kuitenkaan ole vähentänyt kustannuksia odotetusti, sillä koulutusten keskeyttämiset ja työelämässä esiintyvät vaikeudet ovat yleistyneet ja lisänneet kustannuksia osaltaan. Pääsy- ja soveltuvuskokeista luopumisen seurauksena myös alan ja ammatillisen koulutuksen arvostus on laskemassa.

Esitämme lisäksi, että nykyistä SORA-lainsäädäntöä muutetaan siten, että koulutuksen järjestäjän kynnystä arvioida opiskelijan soveltuvuutta madalletaan ja keinoja puuttua myös opintojen aikaiseen soveltumattomuuteen lisätään. Esitämme nykyistä matalampaa kynnystä päihdeseulan käyttöönololle. Koulutuksen järjestäjien käytössä olevat SORA-lainsäädännön mukaiset keinot puuttua soveltumattomuuteen ovat saamamme palautteen perusteella osoittautuneet toimimattomiksi ja järjestelmä raskaaksi.

Pidämme tärkeänä, että erityisesti sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan ammatillisen koulutuksen opiskelijavalinnoissa kiinnitetään huomiota alojen ammatissa toimimisen edellytyksiin. Terveysturvallisuuden ja sosiaalihuollon ammattihenkilölaeissa korostuva potilas- ja asiakasturvallisuus sekä palveluiden laadun näkökulma on huomioitava jo opiskelijavalintaa tehtäessä. Myös kasvatusalan opiskelijavalinnassa tulee huomioida työelämän edellyttämä lasten ja nuorten turvallisuuden varmistaminen.

SORA-säädösten tavoitteena on parantaa niin koulutuksen kuin työelämänkin turvallisuutta ja lisätä koulutuksen sekä tutkinnon järjestäjien mahdollisuutta puuttua opiskelijan soveltumattomuuteen sekä häntä koskeviin turvallisuuskysymyksiin. Sääöksillä pyritään edistämään potilas- ja asiakasturvallisuutta, liikenteen turvallisuutta, alaikäisten turvallisuutta sekä opiskelijan itsensä ja opiskelu- ja työyhteisön turvallisuutta. Kuitenkin näihin tutkintoihin valitaan opiskelijat valtaosin ilman soveltuvuuden testausta.

Tavoitteenamme on, että opiskelijat saavuttavat tutkinnon mukaisen ja työelämän edellyttämän ammattitaidon sekä jatko-opintokelpoisuuden. Tällä hetkellä ammatillisen opiskelun haasteena on laadukkaan työssäoppimisen turvaaminen, sillä työpaikat ovat yhä haluttomampia ottamaan vastaan opiskelijoita. Ammatillisen koulutuksen uudistus korostaa entisestään työpaikalla tapahtuvaa oppimista. Miten taataan, että ammatillinen koulutus tuottaa riittävät jatko-opintovalmiudet koulutusreformissa? Yhtälö on haasteellinen.

Allekirjoittaneiden näkemyksen mukaan ammatillisen koulutuksen uudistuksen keskipisteenä oleva työelämä- ja asiakaslähtöisyys ei voi toteutua ilman huolellisesti toteutettua opiskelijavalintaa, joka palvelee sekä hakeutujaa että työelämää ja ennen kaikkea koulutuksen loppukäyttäjää, asiakasta ja potilasta. Sosiaali- ja terveysalojen perustutkinnon perusteiden uudistamistyö luo myös oivan ajankohdan tälle SORA-lainsäädännön tarkennukselle.

Opettajien ja työelämän edustajien mukaan vähentynyt lähiopetus tuottaa ongelmia: työpaikalle tullaan yhä heikommalla teoriaosaamisella, jolloin työntekijöiden vastuu teoriaopetuksesta kasvaa. Työntekijät eivät koe

olevansa opettajia, vaan heidän ensisijainen perustehtävänsä on asiakastyö. Opettajien käytettävissä olevat ohjausresurssit ja tuki työpaikoille ovat vähentyneet. Ammatillisen koulutuksen uudistuksessa tulee ottaa huomioon työpaikoilla lisääntyvä opetus- ja ohjaustyö takaamalla myös opettajille riittävät resurssit työpaikalla tapahtuvan oppimisen tukemiseen.

Pidämme ensiarvoisen tärkeänä, että opiskelijalle on nimetty vastuupettaja, joka laatii ja päivittää opiskelijan henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman. Opettajalla on oltava kokonais käsitys opiskelijan osaamisen kehittymisestä, jotta alalle soveltuvuus ja potilasturvallisuus pystytään arvioimaan kokonaisuutena osana opintoja.

Virheelliset opiskelijavalinnat, soveltumattomuus sekä väärä motiivi hakeutua alalle lisäävät potilas- ja hoitovirheitä. Ne aiheuttavat myös väärinkäytöksiä ja vaarantavat potilas- sekä asiakasturvallisuuden. Tämä aiheuttaa yhteiskunnalle merkittäviä lisäkustannuksia, jotka saattavat nousta soveltuvuuskokeiden kuluja suuremmiksi.

Toteamme lopuksi, että myös seuraavat asiat tukisivat opiskelijan ohjautumista hänelle soveltuvalle alalle:

- Kahdeksannella luokalla tehtävässä laajassa terveystarkastuksessa arvioitaisiin yhdessä oppilaan ja hänen huoltajiensa kanssa oppilaan kiinnostuksen kohteet, vahvuudet ja edellytykset työllistyä eri aloille ottaen erityisesti huomioon terveydelliset ja oppimiseen liittyvät edellytykset. Arviointia tehtäisiin yhteistyössä opinto-ohjaajan kanssa. Keskustelu olisi luonteeltaan kannustava, keskittyen opiskelijan vahvuuksiin ja kiinnostuksen kohteisiin.
- Joustavaa perusopetusta ja opinto-ohjausta lisätään niille opiskelijoille, joilla ei vielä kahdeksannen luokan alussa ole käsitystä siitä, mihin he aikovat vuoden päästä yhteisvalinnassa hakea tai joilla ei ole opiskelumotivaatiota. Oppilaan perehdyttäminen eri ammatteihin ja valinnan mahdollisuuksiin on nostettava merkittävämpään rooliin kahdeksannen vuosiluokan opinnoissa erityisesti niillä oppilailla, jotka eivät mahdollisesti ole jatkamassa lukio-opintoihin.
- Ohjauspalveluiden keskittäminen oppilaitoksiin vahvistaisi niin hakijan, valitun kuin valitsematta jääneenkin saamaa tukea. Yhden luokun mallilla toteutettavat ohjauspalvelut tarjoaisivat monipuolisia ohjauspalveluita kaikille näille ryhmille.

Helsingissä 11.1.2017

Päivi Niemi-Laine, puheenjohtaja JHL

Olli Luukkainen, puheenjohtaja OAJ

Silja Paavola, puheenjohtaja SuPer ry

Rauno Vesivalo, puheenjohtaja Tehy ry

LIITE 1: SORA-tutkinnot edellyttävät soveltumattomien karsintaa jo hakuvaiheessa

LIITE 2: Koulutuksen järjestäjille keinoja puuttua opiskeluun soveltumattomuuteen. Oppaat ja käsikirjat 2015:12.

Opetushallitus. s. 103–112.

http://www.oph.fi/download/170668_koulutuksen_jarjestajille_keinoja_puuttua_opiskeluun_soveltumattomuuteen.pdf

SORA-tutkinnot edellyttävät soveltumattomien karsintaa jo hakuvaiheessa

SORA-tutkinnoiksi kutsutaan valtioneuvoston asetuksissa (811/1998, 16 §; 812/1998, 8 §) määriteltyjä ammatillisia perustutkintoja sekä tiettyjä ammatti- ja erikoisammattitutkintoja, joihin sovelletaan opiskeluoikeuden peruuttamista koskevia säännöksiä. Myös tutkintokohtaiset terveydentilavaatimukset koskevat edellä mainituissa asetuksissa määritetyt tutkintoja.

SORA-lainsäädännön piirissä olevat tutkinnot tuottavat ammatillaisia tehtäviin, joilla on kansalaisten turvallisuuden kannalta ensisijainen merkitys.

Sosiaali- terveys ja kasvatustieteiden osalta korostamme, että potilas- ja asiakasturvallisuus on tärkeä osa korkealaatuista sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä varhaiskasvatusta. Allekirjoittaneiden mielestä säädelyissä ammateissa toimimisessa on erityispiirteitä, jotka erottavat ne muista ammateista. Esimerkiksi lähihoitajan ja hänen kohtaamansa lapsen tai nuoren, asiakkaan, asukkaan tai potilaan välinen hoitosuhde on aina ammatillinen vuorovaikutussuhde, joka edellyttää suoritettuun tutkintoon perustuvaa ammattitaitoa, ammattietiikkaa, soveltuvuutta alalle sekä riittävää kielitaitoa. Työssään lähihoitajat ovat välittömässä vastuussa haavoittuvassa asemassa olevan lapsen, potilaan tai asiakkaan hengestä ja terveydestä.

Koulutustakuun lähtökohtana on oltava nuorelle sopiva koulutus ammattiin, jossa hänellä on edellytykset työllistyä

Nuorisotakuun kehittäminen yhteiskuntatakuun suuntaan jatkuu pääministeri Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeena ja koulutustakuu sisältyy siihen. Tavoitteena on, että kaikille nuorille luodaan realistiset mahdollisuudet suorittaa perusasteen jälkeinen tutkinto, työllistyä ja saada perusta elinikäiselle oppimiselle. Tämä on muuttanut pääsy- ja soveltuvuuskokeiden merkitystä. Saamamme tiedon mukaan iso osa lähihoitajakoulutuksen järjestäjistä on luopunut pääsy- ja soveltuvuuskokeista. Me allekirjoittaneet olemme suuntauksesta huolissamme.

Koulutustakuu turvaa kaikille peruskoulun päättäneille nuorille koulutuspaikan lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, oppisopimuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. Opiskelijoiden yhteisvalinnassa ei tapahdu karsintaa alojen vaativuuden mukaan. Vaadimme, että opiskelijavalinnan lähtökohtana on hakijaa kiinnostavan ja hänelle sopivan alan löytäminen. Tutkinnolla on voitava työllistyä alan tehtäviin tai jatkaa korkea-asteen opintoihin.

Perusopetuksessa luodaan perusta nuorten oppimisvalmiuksille. Opinto-ohjaajien rooli oikean ammatti- tai koulutusvalinnan tekemisessä on avainasemassa. Peruskoulun aikana opinto-ohjauksessa tulee käsitellä opiskelijan henkilökohtaisia mieltymyksiä ja antaa realistinen kuva ammateista. Ammatinvalinnan kysymyksiä voisi tarkastella opinto-ohjauksen ohella esimerkiksi peruskoulun 8. luokan terveystarkastuksen yhteydessä. Tällöin tulisi tehdä arvio myös terveydentilasta ja opiskeluvälisistä ammatin tai koulutuksen valinnan näkökulmasta.

Tarpeenmukainen erityisopetus ja opinto-ohjaus on turvattava

Ammatilliset opettajat ovat tuoneet esille, että yhä useammalla opiskelijalla on haasteita selviytyä koulutuksessa. Opiskelijoilla on oppimisvaikeuksia, elämänhallintaan ja terveyteen liittyviä ongelmia. Erityisopetuksen tarve on suuri, mutta erityisopetuksen tarjonta ei ole riittävää. Hyvällä erityisopetuksella moni onnistuu ja saavuttaa työelämässä tarvittavan ammattitaidon. Opetushallituksen tilaston mukaan ammatillisessa erityisopetuksessa olevien opiskelijoiden määrä on kasvanut viime vuosina.

Opintojen mukauttaminen ei ole vastaus erityisen tuen kysymykseen SORA-tutkinnoissa, joissa ammatillisen osaamisen on oltava vahvaa. Mukauttamisen periaatteita SORA-tutkinnoissa tulee arvioida uudelleen. Työnantajien työsuhdeneuvonnassa nousee esiin muun muassa riittämätön osaaminen lääkelaskennassa. Suurin yksittäinen sosiaali- ja terveysalan perustutkintojen tutkintosuoritusten hylkäysten syy ovatkin virheet lääkehoidossa. Vahva ammatillinen osaaminen on perusta potilas- ja asiakasturvallisuudelle.

Soveltumattomuudesta koituu yhteiskunnalle ja yksilöille kustannuksia, jotka olisivat vältettävissä riittävän tehokkaalla valintaprosessilla, opinto-ohjauksella sekä erityisopetuksella. Nykyisellä opiskelijavalintamenettelyllä tämä tavoite ei toteudu. Väärälle alalle päätyminen ja opiskelussa epäonnistuminen kasvattavat myös syrjäytymisen riskiä.

Keskeytykset ja suoritettut tutkinnot

Yleisenä trendinä on Opetushallituksen tilastopalvelun tietojen pohjalta, että uusien opiskelijoiden määrä on ollut koko tarkastelujakson ajan 2011–2015 nousussa. Nousu on kiihtynyt vuodesta 2013 lähtien. Vaikka opinnoista pudonneiden määrää ei voida määrittää suoraan, voidaan kuitenkin tehdä epäsuoria arvioita. Hyvänä mittarina toimii ”suoritettut tutkinnot”/”opiskelijamäärä”, joka kuvaa suoritettujen tutkintojen määrän suhdetta koko opiskelijamäärään. Sisäänottomäärät ovat kasvaneet tarkastelujakson aikana, mutta suhdeluku on pysynyt likimain samana, eli tutkinnon suorittamatta jättäneiden määrä kasvaa lukumääräisesti joka vuosi.

Lähihoitajakoulutuksen hinta opiskelijaa kohden on noin 27 000 euroa. Jos joka vuosi opintonsa aloittaneista opiskelijoista 2000 ei valmistu, niin tämä koulutuksen hukkaputki maksaa yhteiskunnalle yli 50 miljoonaa euroa joka vuosi. Jäljelle jäävien opiskelijoiden opiskelukustannukset myös nousevat, mikäli opetusryhmän koko pienenee opintojen edetessä. Täyden ja vajaan opiskelijaryhmän kustannuksissa ei ole juurikaan eroja. Tämän väärän opiskelijavalinnan ja siitä aiheutuvien keskeytysten aiheuttamien menetettyjen työvuosien arvo lasketaan myös kymmenissä tai pidemmässä tarkastelussa ja kumuloituvana hukkakustannussummana jopa sadoissa miljoonissa euroissa.

SORA-säädökset on korjattava tarkoituksenmukaisiksi

Vaikka koulutuksen järjestäjillä on käytettävissä SORA-lainsäädännön mukaiset keinot puuttua soveltumattomuuteen, hyödynnetään lakeja tilastojen valossa ja käytyjen keskustelujen perusteella vähän. SORA-lainsäädäntö ei toimi käytännössä. Koulutuksen järjestäjät ovat haluttomia käynnistämään SORAan pohjautuvia prosesseja, koska ne ovat hyvin kankeita.

Valviraan tulleet valvontailmoitukset terveydenhuollon ammattihenkilöistä ja päätökset ammatinharjoittamisoikeuden rajoittamisesta tai kieltämisestä ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Myös valmistuvien lähihoitajien yleistymässä olevat, jo opiskeluaikana tai ennen opintoja alkaneet, päihdeongelmat huolestuttavat valvovaa viranomaista.

Hakijat eivät ole tasavertaisia yhteishaussa

Soveltuvuuskokeiden puolesta puhuu myös äskettäin julkistettu OMA LINJA -hankkeen info peruskoulun arvosanojen ja PISA-testien arvosanojen suhteesta. Selvityksen mukaan oppilaat saavat eri kouluissa arvosanoja erilaisin perustein. Oppilaita ei arvioida suhteessa opetussuunnitelmiin. Tämä eriarvoisuus tuottaa ongelmia, kun peruskoulun päättäneet hakevat toisen asteen koulutukseen, eikä heille järjestetä pääsykokeita eikä heidän soveltuvuuttaan testata.

Raportista käy myös ilmi, että oppimistulokset ovat erilaisia eri puolilla maata, ja että heikot oppimistulokset keskittyvät tietyille alueille. Niihin kuuluvat esimerkiksi Pohjanmaa, Pirkanmaa, Lounais-Suomen rannikko ja pääkaupunkiseudun itäosa.

Ammatillisen koulutuksen reformi

Ammatillisen koulutuksen reformista annetun hallituksen esitysluonnoksen mukaan koulutuksen järjestäjä arvioi hakeutujan edellytyksiä hankkia osaamista tai suorittaa tutkintoa sekä päättää valintaperusteista. Vaadimme tähän lisättäväksi, että koulutuksen järjestäjän on arvioitava hakeutujan edellytyksiä työskennellä kyseisellä alalla, jotta koulutuksen tai tutkinnon suorittaminen voi aidosti vastata työelämän osaamistarpeisiin. Valintaperusteet koulutukseen on määrättävä valtakunnallisesti yhteneväisiksi hakeutujien tasavertaisuuden

turvaamiseksi. Mikäli hakeutujalla ei katsota olevan edellytyksiä toimia ammatissa tai alalla on hänet ohjattava johonkin muuhun tutkintoon tai koulutukseen. Esityksen mukaan koulutuksen järjestäjän tulee antaa hakeutujalle tietoa terveydentilaa koskevista vaatimuksista ja muista edellytyksistä. Esitämme, että tutkinnon järjestäjän tulee selvittää luotettavalla tavalla, täyttääkö hakeutuja hakemalleen alalle vaadittavia terveydentilaa ja toimintakykyyn liittyviä vaatimuksia ennen lopullista päätöstä opiskelijaksi tai tutkinnon suorittajaksi ottamisesta. Olette ministeri Grahn-Laasonen korostanut, miten tärkeää on, että opiskelijat muodostaisivat käsityksen opintojen sisällöstä jo ennen niihin hakeutumistaan. (STTK 5/2016)

Ammatillisen koulutuksen reformissa korostetaan asiakaslähtöisyyttä, mutta vain koulutukseen hakeutujien näkökulmasta. Asiakaslähtöisyyttä parannettaessa on myös tarkasteltava työelämän vaatimuksia ja opiskelijan edellytyksiä sekä ennen kaikkea tulevien asiakkaiden ja potilaiden tarpeita. Aito asiakaslähtöisyys edellyttää työntekijän soveltuvuutta alalleen sekä vahvaa osaamista ja sitoutumista.

Alan ammattilaisia on kuunneltu

Koulutetut hoitajat ovat huolissaan siitä, että sosiaali- ja terveysalalla työelämään ilmaantuu yhä enemmän alalle soveltumattomia. Ilmiö on voimistunut sen jälkeen, kun koulutuksen järjestäjät ovat luopuneet karsivista pääsy- ja soveltuvuuskokeista. Jotkut pääsy- ja soveltuvuuskokeista aiemmin luopuneet koulutuksen järjestäjät ovat palauttaneet ne takaisin. Myös työnantajat ja ammatillisen koulutuksen opettajat ovat ilmaisseet huolensa tilanteesta ja pyytäneet alan ammattijärjestöjä puuttumaan ongelmaan. Yhteisenä tavoitteena on tulevaisuuden työelämän edellyttämän ammattitaidon sekä asiakas- ja potilasturvallisuuden takaaminen.

SuPer teki kyselyn jäsenistön keskuudessa lähihoitajaopiskelijoiden ammatillisista edellytyksistä ja valmiuksista työelämässä. Kyselyn pohjalta julkaistiin maaliskuussa 2016 selvitys Ammatti vaatii ammattitaitoa. 97 prosenttia vastaajista totesi pääsy- ja soveltuvuuskokeet välttämättömiksi asiakas- ja potilasturvallisuuden turvaamiseksi.

Syyskuussa 2016 tehtiin pienimuotoinen kysely Lähihoitajatapahtumaan osallistuneille opettajille. Vastauksissa toivottiin soveltuvuuden varmistamista koulutukseen hakeutuessa. Kyselyn tulosten mukaan soveltumattomat opiskelijat huolestuttavat myös ammatillisia opettajia. Vastauksissa mainitaan opiskelijoiden yleistyneet oppimisvaikeudet ja elämönhallintaongelmat sekä heikko opiskelumotivaatio. Lähiopetusta vähennetään samaan aikaan kun oppimiseen liittyvät ongelmat näyttävät lisääntyvän. Opettajien mukaan kaikilla nuorilla ei vielä ole itsenäisessä opiskelussa tai etäopiskelussa tarvittavaa itseohjautuvuutta. Koulutuksen laatu huolestuttaa opettajia. Lähiopetusta on jo nyt liian vähän ja tulevaisuudessa siirretään yhä suurempi osuus koulutuksesta työpaikoille. ”Opiskelijat heitetään työpaikoille raakileina.” Vastauksissa nousee myös kiire ja kuormitus työpaikoilla, mikä uhkaa ammattitaitovaatimusten saavuttamista työpaikalla. Lähihoitajakoulutuksen opettajat korostivat pääsy- ja soveltuvuuskokeiden välttämättömyyttä näissä olosuhteissa – ”voisimme silloin säilyttää jonkinlaisen tason”. Työpaikalla tapahtuvaa oppimista on tarkoitus lisätä ammatillisen reformin kautta. Reformin yhteydessä on varmistettava tarvittava opetus- ja ohjausresurssit.

Tehy ry ja sen yhteistyöjäsenjärjestöt ovat lähestyneet keväällä opetus- ja kulttuuriministeriötä omalla kannanotollaan opiskelijavalintojen kehittämiseksi toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. He esittivät, että sosiaali- ja terveysalan ammatilliseen koulutukseen kehitetään yhdenmukaiset ja valtakunnalliset pääsy- ja soveltuvuuskokeet, jotta sosiaali- ja terveydenhuollon ammatinharjoittamisen edellytykset voidaan paremmin huomioida.

OAJ selvitti ammatillisten opettajien näkemyksiä ammatillisen koulutuksen kehittämisestä alkuvuodesta 2016. Kyselyssä nousi esille samat näkökulmat kuin edellä kerrotussa SuPerin syyskuussa 2016 tekemässä kyselyssä opettajille. Erittäin vahvasti nousi esille niin soveltuvuuskokeiden tarpeellisuus kuin opiskelijoiden tarve saada nykyistä enemmän opetusta ja opinto-ohjausta kaikissa opiskeluympäristöissä.

Kiinnostus alasta opiskelupaikan valinnan takana

OSKU ry:n *Amis 2016 Elämää ammatillisten opiskelijoiden silmin* -tutkimus on tuottanut laaja-alaista tietoa ammatillisten opiskelijoiden opinnoista ja elämästä. Tutkimus valottaa ammatillisten opiskelijoiden kokemuksia, asenteita ja arvoja omaan elämäänsä keskeisesti liittyvistä teemoista kuten koulutusalan

valinnasta ja työelämästä. Vuonna 2016 opiskelijoista 78 prosenttia kertoo oman kiinnostuksen olevan merkittävin syy opiskelualan valintaan. Vuonna 2016 vain 4 prosenttia kokee, ettei ole lainkaan varma opiskelualan valinnasta.